

KİTABXANA-İFORMASIYA SİSTEMİNİN İDARƏ OLUNMASININ YENİ NÖVÜ-İFORMASIYA KONSALTINGİ

Xuraman Ağayeva

khuraman_v@mail.ru

Kitabxana-informasiya sisteminin idarə olunmasının yeni növü-informasiya konsaltingi

Xülasə: Məqalədə kitabxana-informasiya fəaliyyətinin yeni idarəetmə sahəsi olan informasiya konsaltinginin mahiyyəti

keyfiyyətli idarəetmənin tərtibatı və zəruri tələbləri qeyd olunur.

hər məqalədə kitabxana marketingi, menecment və

fəaliyyət fərqlənir.

**Новый тип управления библиотечно-информационной системой – информ-
формационный консалтинг**

Резюме:

Abstract: The article explains the essence of information consulting, the new management area of library-information activities, and the services and responsibilities of the consultant in the quality management of libraries. The article also outlines the advantages and disadvantages of librarianship, management and bibliographic epistemology over philosophical epistemology.

Açar sözlər: informasiya konsaltingi, konsultasiya, məsləhət

informativləşmə, innovasiya fəaliyyəti, kitabxana marketingi, menecment, bibliografik epistemologiya, bibliografik informasiya, bibliografik idarəetmə təhlili, diaqnostik analiz.

Ключевые слова:

Keywords: information consulting, consultation, consulting, innovation activities, library marketing, management, bibliographic epistemology, bibliographic information, bibliographic management, bibliographic search, analytical analysis, diagnostic analysis.

Giriş: Cəmiyyətin informasiyalaşdırılması ilə əlaqədar olaraq virtual mühitin günü-gündən artdığı, genişləndiyi müasir dünyamızda yeniliklərin, yeni tədqiqat üsullarının tətbiqi artıq obyektiv zərurətə çevrilir. Yaşadığımız

müasir dövrdə idarəetmənin bütün sahələrində tətbiq olunmağa başlayan informasiya konsaltingi bu cür yeniliklərdən biridir.

İnkişaf etmiş Qərb ölkələrində informasiya konsaltingi 1950-1960-cı illərdə yaranmağa başlamış və həmin dövr “konsaltingin qızıl əsri” adlanmış və getdikcə idarəetmənin tərkib hissəsinə çevrilmişdir.

İntellektual, elmi, nəzəri bilik, peşəkarlıq, yeniliyi tətbiq etmək bacarığı, elmmetriyanın düzgün qiymətləndirilməsi, gələcəyi proqnozlaşdırmaq qabiliyyəti, analitik və məntiqi təhlil metoduna əsaslanan informasiya konsaltingi xidmətləri son zamanlar kitabxana-informasiya sahəsinə də sirayət etməkdədir və bu sahəyə də əlavə gəlir gətirə bilər.

Məsələnin qoyuluşu:İnformasiya konsaltingi həyatımızın bütün sahələri üçün əhəmiyyətlidir. Xüsusilə, bu gün acınacaqlı dövrünü yaşayan kitabxana-informasiya sahəsinə elmi-texniki nailiyyətlərin, yeni informasiya texnologiyalarının tətbiqini və elmi-nəzəri yeniliklərin tətbiqini zəruri edir.

Ağsaqqal sözü, xeyirli məsləhət uğurların, müvəffəqiyyətin əsasıdır, ağıllı insanlardan məsləhət almaq bütün tarixi dövrlərdə vacib olmuş və sosial-iqtisadi sahələrin inkişafına təkan verir. Azərbaycanda “çörəyi ver çörəkçiyə birini də artıq ver” və ya “məsləhətli don gen olar” atalar sözü tez-tez xatırlanır, artıq bütün sahələrin idarə olunmasına düşünən beynlər, peşəkarlar dəvət olunur. İnkişaf etmiş xarici ölkələrdə və respublikamızda elmi, biliyi, intellektual səviyyəsi, məntiqi təfəkkürü olan insanlara dəyər verilir, onlar idarəetməyə cəlb olunurlar.

Respublikamızda informasiya konsaltinginin əhəmiyyəti hələlik lazımcaca qiymətləndirilməmişdir. İngiliscədə “consulting”, latın dilində “consultatio” adlanan konsalting dilimizdə konsultasiya, məsləhət anlamına gəlir.

Məsələnin izahı:Nəzəriyyəçi alimlər və tədqiqatçılar konsalting xidmətlərini-məsləhətvermə, məsləhətləşmə xidməti hesab edirlər və onu idarəetmənin xüsusi növünə aid edirlər. Müxtəlif idarə və müəssisələrdə, kitabxanalarda həlli çətin olan problemlə məsələlərin düşünən beynlər vasitəsilə həll etmək, elmi biliklərdən, intellektual potensialdan bəhrələnmək, real vəziyyəti dəyərləndirmək və sahənin inkişafı üçün əhəmiyyətli qərarlar qəbul etmək kitabxana konsaltinginin əsasını təşkil edir. İdarəetmə üzrə Amerika Konsultantlar İnstitutunun prezidenti E.M.Şeysin dediyi kimi: “konsultantlar üçün öyrənmə dövrü ömür böyü davam edir.”

Konsultasiya –kitabxana-informasiya müəssisəsinin problemlərinin araşdırılıb həll edilməsi istiqamətində müəyyən ixtisaslı mütəxəssis tərəfindən (konsultant) göstərilən xidmətdir.

Kitabxana konsaltingi-kitabxanaçı-bibliografın istifadəçiyə bilik, bacarıq və təcrübəsinin təqdim etmə prosesidir.

Məsləhətvermə-istifadəçilərə problemlərin həllində peşəkar köməklik göstərilməsi prosesidir. Məsləhətvermə-idarə və müəssisə rəhbərlərinə, sahibkarlara, mütəxəssislərə, istifadəçilərə müxtəlif problemlərin həllində peşəkar köməyin göstərilməsidir.

Konsaltinq xidməti-kitabxana-informasiya müəssisələrində idarəedici heyətə əsas problemlərin həllində və müvəffəqiyyətin əldə olunmasında, başqa kitabxanalarla rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsində göstərlən köməkdir.

İnformasiya konsaltinqinin əsas məqsədi kitabxana işinin idarə olunmasında mövcud olan problemlərin həllində və uğurun əldə olunmasında konsultantlar tərəfindən göstərilən köməkdir. Bu ştatda olan konsultantlar da ola bilər, sahəni gözəl bilən kənar konsultantlar da.

Konsultant-kitabxana-informasiya müəssisələrinin eksterimal vəziyyətdən çıxmaq məqsədilə problemlərin həllində yardım edən, kitabxana-informasiya işini düzgün strateji istiqamətə yönəldən, sahənin gözəl bilicisi olan analitik və məntiqi təfəkkürə malik mütəxəssisdir. Konsultant bunun üçün

- kitabxana-informasiya müəssisəsinin qarşısında duran problemləri diqqətlə analiz etməli, problemləri üzə çıxarmalı;

- kitabxana-informasiya müəssisəsinin gələcəkdə düzgün inkişafı üçün layihə hazırlamalı, təklif etməli;

- informasiya texnologiyalarının tətbiqi sahəsində düzgün strateji xətt seçməli;

- kitabxana-informasiya müəssisələrinin inkişafı üçün konsaltinq layihələrini tətbiq etməyi bacarmalıdır.

Kitabxana-informasiya müəssisəsinin işi ilə dərindən tanış olduqdan sonra konsultant hər bir şöbə qarşısında duran məsələləri, vəzifələri düzgün müəyyən edə bilməli, işçilər arasında ədalətli iş bölgüsü apara bilməli, baza təhsilinə görə işçilərin şöbələr üzrə paylanması düzgün təşkili üçün məsləhətlər verməyi bacarmalıdır.

Kitabxana-informasiya müəssisəsində yaranmış vəziyyətdən asılı olaraq konsultantlar təkbaşına və ya komanda şəklində də fəaliyyət göstərə bilərlər.

Konsultantın əsas vəzifəsi müəssisədə yaranan problemlərin müəssisənin xeyrinə, maliyyə itkisi olmadan həll edə bilmək bacarığıdır.

Konsaltinqin əsas vəzifəsi kitabxanaların keyfiyyətli idarə olunması, onun fəaliyyətinin effektivliyi, əməkdaşlarının əmək fəaliyyətinin yüksəldilməsidir.

Konsultantlar bütün sahələrdə vardır. Bir müəssisənin və ya idarənin, dizaynı, moda sahəsində, firmalarda, şirkətlərdə sahəni yaxşı bilən insanlar konsultant kimi fəaliyyət göstərilir.

Hətta ali məktəblərdə ən dəyərli, elmi-potensialı yüksək olan, sahəni nəzəri və təcrübi cəhətdən yaxşı bilən insanlar konsultant kimi elmin inkişafına xeyir verirlər. Belə şəxslərə dəyərli məsləhətlərinə görə haqq ödənilir, əvəzində həmin təşkilatlar düzgün strateji xətt götürür, iqtisadi, siyasi, mədəni və elmi rəqabətdə qalib gəlirlər.

Konsaltinq xidmətləri yaradıcılıq, intellektual bilik tələb edir. Buna görə də konsultant sahənin mahir bilicisi olmalı, lazım gəldikdə doğru məsləhət verməyi bacarmalı, onun verdiyi məsləhətlər virtuaz olmalı, idarə və müəssisəyə, kitabxanaya, informasiya orqanına xeyir verməli, gəlir gətirməlidir.

Kitabxana-informasiya müəssisələrinin, informasiya orqanlarının idarə olunmasında çalışan konsultantlar diaqnostik analiz etməyi, analitik fikir yürütməyi bacarmalı, eksterimal vəziyyətdən doğru qərar qəbul edərək müəssisənin xeyrinə çalışmalı, əlavə gəlir mənbələri əldə etməklə müəssisənin inkişafını sürətləndirməlidirlər.

Elmi nailiyyətlərin, qabaqcıl təcrübənin geniş yayılmasında əsas rol oynayan kitabxanalar bütün imkanlarından səmərəli şəkildə istifadə edərək, istifadəçilərin müxtəlif sənədlərə olan tələbatının operativ yerinə yetirilməsi üçün biblioqrafik işin bütün proseslərinin yüksək səviyyədə həyata keçirilməsini təmin etməlidirlər.

İndiki şəraitdə hər bir kitabxananın xidmət etdiyi oxucu qruplarının elmi biliklərə olan böyük ehtiyacı kitabxanalarda idarəetmə işinin inkişafını və elmi təşkilini zəruri edir. Ayrı-ayrı kitabxanalarda biblioqrafik fəaliyyəti düzgün istiqamətləndirmək idarəetmə sistemlərinin əsas vəzifəsidir. İdarəetmədə çalışan əməkdaşlar qarşısında qoyulan tələblər bunlardır: səriştəlilik (iş bilmək) işgüzarlıq (iş aparmaq bacarığı), elmi, təcrübə və inzibati cəhətləri əlaqələndirmək, sistemlik, idarəetmə kadrlarının hazırlanması və təkmilləşdirilməsi, istifadəçilərə operativ ənənəvi və elektron xidmətin göstərilməsi.

Biz istəsək də, istəməsək də cəmiyyətin inkişafı ilə bağlı olaraq atırıq kitabxana-informasiya sahəsinin terminologiyasına yeni anlayışlar - “menecment”, “marketing”, “informasiya konsaltinqi”, “informasiya logistikası”, “biblioqrafik epstemiologiya”, “kitabxana innovasiyaları” kimi yeni terminlər daxil olur.

Kitabxana-informasiya və biblioqrafik fəaliyyətin əsas istiqamətlərinə yeni məsələlər daxil olur: analitik təhlil, informasiya konsaltinq və innovasiyalar və s. İnformasiya konsaltinqinin əsasında ayrı-ayrı kitabxanaların biblioqrafik fəaliyyətinin və inkişafının araşdırılmasına yönəldilmiş analitik istiqamət dayanır. Mətn və statistik hesabatların tərtib edilməsi, kitabxanada biblioqrafik fəaliyyətin əsas istiqamətləri üzrə illik informasiya icmalının hazırlanması analitik fəaliyyətin nəticəsidir. Analitik təhlil əsasında kitabxanaçı-biblioqraflara metodik köməklik-məsləhətlər, metodik tövsiyələrlə konsaltinq xidməti həyata keçirilir. Kitabxana-biblioqrafiya işinin analitik təhlili onda olan çatışmazlıqları aşkar etməyə imkan verir və bu işə yeniliklərin tətbiqini tələb edir.

Kitabxanaçı-biblioqraflara məsləhətlərin verilməsi metodik köməyin ənənəvi formalarından biridir. Metodik məsləhətlərdə hər təklif, məsləhət, tövsiyə metodik cəhətdən əsaslandırılmalı və təklif edilən üsulun, iş formasının ən məqsədəuyğun və münasib olanı seçilməlidir. Elmi cəhətdən əsaslandırılmayan tövsiyələr gereksizdir, gələcəkdə tətbiq olunması, həyata keçirilməsi mümkün deyil.

Konsultant-biblioqraflar tərəfindən verilən metodik məsləhətlər formasına görə şifahi-kitabxanalara metodik mərkəzin konsultantları, kitabxanaçı-biblioqrafları tərəfindən gedişlərin təşkili, habelə telefonla əlaqə saxlanması yolu

ilə və yazılı– kitabxanalarda bibliografik iş üzrə ənənəvi və elektron metodik vəsaitlərin, metodik tövsiyələrin, məktubların hazırlanması və göndərilməsi formasında həyata keçirilir.

İnnovasiya fəaliyyəti- kitabxanada yeniliklərinin axtarışı, qiymətləndirilməsi, hazırlanması və tə

fəaliyyətindən asılıdır. Menecerlər hər bir kitabxana şəbəkəsinin və ya bir kitabxananın həyatında aparıcı rola malikdirlər.

Kitabxana menecerləri müasir kitabxana-informasiya fəaliyyəti üzrə peşəkar biliklərə və təcrübəyə malik olmalıdır; kitabxanaların fəaliyyəti ilə əlaqədar müxtəlif situasiyalarda əsaslandırılmış qərarlar qəbul etməyi bacarmalı; bütövlükdə idarəçilik işinin xarakteri, prinsipləri və məzmununa dərinlən bələd olmalı; işçi heyətini yüksək səviyyədə idarə etməyi bacarmalı; menecment fəaliyyəti ilə əlaqədar bütün müasir informasiyaya malik olmalı; öz fəaliyyətinə qiymət verməyi, öz-özünü idarə etməyi; öz fikir və mühakimələrini dəqiq və aydın ifadə etməyi bacarmalıdır. Artıq kitabxanalarda marketoloq, menecer və konsultant ştatlarının yaradılmasının vaxtı çatmışdır.

Biblioqrafik epistemologiya isə informasiyanın fəlsəfəsidir. Sosial epistemologiya fərd və cəmiyyətin ətraf mühitə uyğunlaşmasını müəyyən edirsə, biblioqrafik epistemologiya biliklərin ötürülməsini, ondan daha səmərəli istifadə olunmasını təmin edir.

Antik dövrlərdən bu günümüzdə qədər metafizika ilə maraqlanan elm adamlarının mümkün ola biləcək və bilməyəcək informasiya, informasiyanı təkzib, inkar edən informasiya ilə bağlı düşüncələri və problemlər informasiyanın fəlsəfəsini meydana gətirdi. Beləliklə də biliklərin elmi əsaslandırılmasından qaynaqlanan fəlsəfənin bir qolu hesab edilən "epistemologiya" elmi yarandı.

Qədim Yunan dilində "epistemo"- bilik, "loqos-elm" sözlərinin birləşməsi olan elm-epistemologiya, fəlsəfənin bir qolu kimi elmi, məntiqi və analitik araşdırma sahəsi olaraq bu gün də aktuallığını saxlayır.

Epistemologiyaya çap məhsullarında az rast gəlinərsə də, əslində günümüzdə ən vacib sayılan elmi istiqamətdir. İnsanları maraqlandıran, öz elmi sübutunu tapmamış bir çox sahələr var ki, əslində çox böyük maraq dairəsi olaraq mətbuata, sosial şəbəkələrə nüfuz etmişdir. Məsələn, parapsixologiya, paralel dünya, başqa planetlilər, kosmosda yaşayış, kosmosda zaman anlayışı, qalaktikamızın başqa qalaktikalara doğru genişlənməsi, işınlama və s. digər maraq yaradan mövzular əlbəttə cəmiyyətdə birmənalı qarşılanmır. Ağıla sığmayan mövzular, ölümdən sonrakı həyat, axirət, cənnət və cəhənnəm, fəvqəlbəşəri varlıqlar, mistika və digər mövzular insanın etinasız qalmadığı, daim düşündükləri və elmi araşdırma tələb edən mövzulardır.

Hər hansısa sahədə əldə etdiyimiz və ya edə bilmədiyimiz məlumatlar və onların doğru olub olmadığı məsələsi cəmiyyətdə həmişə maraq doğurur. Heç şübhəsiz ki, mistik informasiya hər zaman eyni cür qarşılanmır. Təbiidir ki, şübhələr də olur, zaman keçdikcə təsdiqi və təkzibi də olur. Nəticədə informasiyanın elmlə, ağılla mühakiməsindən məntiqə yol açan bilən fəlsəfə "epistemologiya" doğru cavabı tapmaqda, informasiyanın fantaziya və reallıq olduğunu sübut etməkdə insanlara yardım edir.

Epistemologiya informasiyanın xarakteri, əhatə dairəsi və mənbəyi ilə maraqlanan fəlsəfi düşüncələri özündə əks etdirən bir elm sahəsidir. Kainatın təməl maddəsinin nədən ibarət olması kimi fikirlər bir çox alimləri düşündür-

düyu, fərqli fikirlərin yarandığı, elmi mübahisələrin, həqiqətin nədən ibarət olduğunu düşünən alimlərin fikirləri epistemoloji fikir ayrılıqları yaratdı, elmi çəkişmələrə səbəb oldu və epistemologiyaya müxtəlif arqumentlərdən baxış formalaşdırdı.

İnsan hər hansı bir informasiyanın mənbəyini nə qədər, hara qədər öyrənə bilər, öyrəndiyimiz informasiyanın elmi əsası varmı? Hər hansı doğru bildiyimiz informasiyanı dəqiq bildiyimizdən nə qədər əmin ola bilərik və bu informasiyanın qaynağı, yəni mənbəyi hardadır. Bütün bu suallara isə bibliografik epistemologiya cavab verir. Epistemologiya elə bu nöqtədə bibliografiya ilə kəşifir. Hər ikisinin də obyektı informasiyadır.

Epistemologiya fəlsəfi düşüncələrə əsaslanarsa da, bibliografiyanın isə obyektı real mövcud olan informasiyadır, sənədlərdir. Bibliografiya həmin informasiyanın mənbəyini, saxlanma yerini, axtarır, tapır və tələbatçılara çatması yollarını da aşıdır və informasiyanın istifadəçiyə operativ çatdırılmasını təşkil edir, yəni real informasiya ilə istifadəçi arasında vasitəçi olur. Başqa sözlə bibliografiyanın obyektı təkcə informasiya deyil. O həm informasiyanı analitik-sintetik cəhətdən işləyir, bibliografik təsvirin dəqiqləşdirilməsi ilə doğru olduğunu təsdiq edir, elm sahələri üzrə bölür, sistemləşdirir, qruplaşdırır və həm də istifadəçiləri öyrənir, onların təsnifatını verir, informasiyanın istifadəçilərə tez və operativ çatdırılmasını təmin edir. Bu nöqtədə bibliografik epistemologiyanın əhəmiyyətinin fəlsəfi epistemologiyadan daha böyük olduğu qənaətinə, nəzəriyyəsinə əsaslanmaq olar.

Yaranan bu kimi suallar informasiyanın fəlsəfiləşdirir. Doğru ya səhv olması ona müxtəlif fəlsəfi yönlərin baxışlarını yaratdı. İnformasiyanın fəlsəfəsi, yəni epistemologiyanın doğruluq, həqiqət, təməl, məntiq kimi vacib keyfiyyətləri vardır. Məsələn, informasiya mifik dediyimiz təsəvvürlərə əsaslanırsa, yəni biz belə fikirləşiriksə və bu baxımından aşıdırırıqsa, onda ortaya atılan problem isbat edilməyəcək kimi qalır, sübutu olmur.

Bibliografiya özünün axtarış funksiyası ilə tarixi qaynaqları aşıdır, doğru məlumatı üzə çıxarır və bibliografik epistemologiyanın doğruluq, həqiqət, təməl, məntiq kimi vacib keyfiyyətlərinin işləməsinə yardım göstərir.

İnformasiyaya münasibətimizi dəyişdiyimiz zaman bibliografik axtarış nəticəsində yeni informasiyalar, bir çox sübutlar, bəlkə də kəşflər meydana gələ bilər. Bu bizim məsələyə ciddi və yaxud səthi yanaşmamızdan birbşa asılıdır. Böyük sənəd kütləsi, sənəd-informasiya resursları içərisində tələbata uyğun doğru, ən vacib informasiyanı axtarır tapmaq, istifadəçiyə ötürmək isə bibliografiyanın birbşa işidir, bibliografik epistemologiyadır, informasiyanın fəlsəfəsidir.

Nəticə: Bütün bu məsələlərin aşıdırılmasında konsultant-bibliografların xüsusi əməyi vardır. Konsultant –bibliografin peşə psixoloji keyfiyyəti dedikdə onda peşə yaddaşının inkişafı, bibliografik əlamətləri (sənədlərin adlarını, müəllifləri, müxtəlif elm, ədəbiyyat və incəsənət xadimlərini, kitab tarixinə dair məlumatları) məqsədyönlü xatırlamaq qabiliyyəti, sənədlər sayəsində onu

əhatə edən aləmi müşayiət etmək, xarici həqiqətlər, adamlar və sənədlər arasındakı ən müxtəlif əlaqələri vaxtında sezmək bacarığı nəzərdə tutulur.

Konsultant-biblioqraflar xidmət göstərdikləri sahədə pedaqoji və psixoloji baxımdan hazırlıqlı olmalı, insanlarla davranışda mədəni səviyyəsi, informasiya mədəniyyəti yüksək olmalıdır. O, həm də biblioqrafik axtarış zamanı qısa vaxt ərzində konseptual qərar qəbul etmək, müxtəlif və mürəkkəb xarakterli sorğuların qeyri-bərabər axını şəraitində səriştəli fəallıq göstərmək, informasiya tələbatçıları ilə münasibətdə emosional sabitliyi gözləmək və həddən artıq ehtiyatlı olmaq bacarığına malik olmalıdır.

Ümid etmək olar ki, Azərbaycan kitabxanalarının idarə olunmasına düşünən beynlərin cəlb olunması, informasiya konsultantı ştatının yaradılması, konsaltinq xidmətinin təşkil olunması kitabxana-informasiya xidmətinin səviyyəsini yüksəldəcək və kitabxana-informasiya müəssisələrini cəmiyyətin “olmazsa olmaz”ına çevirəcəkdir.

Ədəbiyyat

1. Ağayeva X.T. Kitabxana innovasiyaları və müasir dünyada kitabxanaların inkişafının perspektivləri //Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya:elmi nəzəri və təcürbi jurnal.-2015.-№2.-32-38.
2. Ağayeva X.T. Kitabxanaçı-biblioqrafın peşə kompetensiyası haqqında // Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya:elmi-nəzəri və praktiki jurnal.-2016.-№1.-S.69-81.
3. İsmayılov N.İ., Ağayeva X.T. Biblioqrafiya haqqında müasir konsepsiyalar // Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya:elmi-nəzəri və praktiki jurnal.-2018.-№1.-S.41-47.
4. Xələfov A.A. Kitabxanaşünaslığın tarixi və metodologiyası:Dərslik.-Bakı,Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2014.- 552 s.
5. Tkaliç A.İ.Konsaltinq xidməti / Tərc.ed:H.Nərimanoğlu,V.Kazımladə.-Bakı, 2011.-216 s.

Rəyçi: p.ü.f.dok., dos. N.İ.İsmayılov